

Likestilt foreldreskap – fars rett, mors plikt?*

Margunn Bjørnholt

Sammendrag

Bidrar formell likestilling av foreldre og økte rettigheter til fedre til økt kjønnsrettferdighet, eller tas det for lite hensyn til faktisk omsorgspraksis, slik at kvinners liv som mødre vanskeliggjøres gjennom det formelt likestilte foreldreskapet? Er det slik at fedre gjennom økte rettigheter har fått en større del i godene på forskudd, uten en tilsvarende økning i plikter og ansvar, mens kvinner har fått sine rettigheter beskåret og sin merinnsats nedvurdert og usynliggjort uten å ha fått en tilsvarende avlastning i forhold til sine byrder som mødre? Med disse spørsmålene som utgangspunkt, drøfter denne artikkelen ulikheter mellom mødres og fedres foreldrepraksiser og mulige forklaringer og implikasjoner av disse. Målet er både å gjøre statusoppsummering og å diskutere hvilke konsekvenser en erkjennelse av fortsatt store forskjeller mellom mødres og fedres foreldrepraksiser bør få i forhold til hvilke strategier man bør velge for å oppnå et mer likestilt foreldreskap. Det foreslås en kombinert strategi, der faktisk omsorg og organisering av hverdagslivet verdsettes høyere, både i forhold til velferdsgoder og rettslig, mens rettigheter knyttet til foreldreskap i større grad gjøres avhengig av faktisk foreldreinnsats.

Abstract

Does formal equality between fathers and mothers as parents and increased fathers' rights lead to increased justice between men and women? Or are womens' greater burdens as mothers undercommunicated and devalued in the name of gender equality – without the expected gender equality benefits? Fathers' increased share of the benefits of parenthood and increased legal and welfare rights have not

---

*Upublisert artikkel (2005/2008).

resulted in a substantially more equal sharing of parental duties and work between mothers and fathers. The article discusses differences between mothers' and fathers' parenting practices, and their possible implications, within a practice-based work-perspective. Should actual differences in mothering and fathering practices, and the differences between them, be taken into account in welfare state and legal regulation of parenting? A double track strategy is proposed, valuing everyday care and household work higher both in relation to welfare benefits and legally on one hand, and making parental rights dependent upon actual parenting practices on the other hand.

Introduksjon

De siste 25 årene har vært preget av økende grad av formell og rettslig likestilling av mødre og fedre som foreldre. Permisjonsrettigheter ved fødsel er i økende grad gjort kjønnsnøytrale, slik at mødre og fedre kan dele fødselspermisjon seg imellom og fedrenes stilling som omsorgspersoner er styrket gjennom egen pappakvote og økte rettigheter ved samlivsbrudd. Til tross for formell likestilling av mødre og fedre, er foreldreskapet fortsatt sterkt kjønnet, og representerer ulike praksiser som får ulike konsekvenser for kvinner som mødre og menn som fedre. Morskapet synes på alle måter å få større konsekvenser og gripe tyngre inn i kvinners liv enn farskapet i menns liv.

Likestilling mellom kjønnene bygger på like muligheter for å delta på alle samfunnsarenaer og realisere sine muligheter for kvinner og menn, noe som blant annet forutsetter en kjønnsrettferdig fordeling av goder og byrder i foreldreskapet. Hittil har det likestilte foreldreskapet først og fremst tatt form av formell likestilling mellom foreldre – det vil i praksis si økte rettigheter for fedre. Dette har ført til at mødres posisjon har blitt svekket, samtidig som ansvaret og belastningene ved foreldreskapet fortsatt i større grad hviler på mødre.

Spørsmålet er om rettighetslinjen bidrar til økt likestilling, eller om den bidrar til en ytterligere kjønnsmessig skjevfordeling av byrder og goder i foreldreskapet. Kanskje er tiden kommet for å legge større vekt på faktisk omsorgspraksis og vurdere om det finnes andre og bedre strategier for å fremme likestilling enn å forkuttere likestilling i foreldreskapet.

Forbehold og avgrensninger

Målet med denne artikkelen er å utforske forskjeller mellom kvinners og menns foreldrepraksiser. Det betyr ikke at mødre og fedre ses som homogene grupper. Det vil selvsagt være variasjon og mangfold av foreldrepraksiser, mellom mødre, såvel som mellom fedre. Når vi sammenligner mødre under ett med fedre under ett, foretar vi en grov forenkling og mangfoldsreduksjon. Kjønnforskningen har lenge vært opptatt av forskjeller og mangfold mellom kvinner (og også mellom menn) og av at kjønn ikke er naturgitte og stabile kategorier. Dette kan ses som uttrykk for et ønske om å bryte ned rigide kjønnskategorier og åpne for foranderlige maskuliniteter og feminiteter.

Til tross for at det er grundig forskningsmessig dokumentert at det er store forskjeller mellom å være henholdsvis mor og far, og at likestilling på langt nær er oppnådd, hverken hjemme eller i arbeidslivet, er det likevel ikke god tone å fremheve forskjeller mellom mødre og fedre. I forhold til rådende trender innen kjønnforskningen blir sammenligning mellom mødre og fedre, kvinner og menn, en avleggs, lite sofistisert og feil tilnærming.

Temaet oppleves som både trivielt og svært kontroversielt på samme tid. En grunn kan være at det vekker en almen lede – og skuffelse over manglende fremgang i likestillingen. Samtidig som det er et tema som angår alle, er det preget av en sterk normativ konsensus blant forskere og politikk-utformere. Å fokusere på forskjeller bryter mot et sterkt likestillingspolitisk ønske om likhet, og en etablert praksis der man har forskuttert likestilling i retorikken om foreldreskapet, i håp om at praksis vil følge etter. Ved å fokusere på forskjeller i foreldreskapet utfordrer man det akademiske og likestillingspolitiske “vi” som har et eierforhold til dagens tenkning og politikkutforming.

Jeg velger her å legge hovedvekten på et arbeids- og praksisperspektiv på foreldreskap. I den grad jeg trekker frem biologi er det i et arbeids-/belastningsperspektiv, og ikke som grunnlag for naturlig forskjell. Når jeg er opptatt av forskjeller mellom mødre og fedre, morskap og farskap, betyr det heller ikke at jeg mener man utfra dette kan si noe om hvordan kvinner/mødre eller menn/fedre er eller at man utfra observerte ulikheter kan felle normative dommer om mødre og fedre.

Artikkelen bygger på sekundærlitteratur, og er et syntetiserende bidrag der jeg forsøker å sammenstille kunnskap om menns og kvinners foreldrepraksiser og diskutere denne i forhold til det kjønnsnøytrale og formelt likestilte foreldreskapet som er nedfelt i lovgivningen om og den velferdsstatlige reguleringen av foreldreskapet. Forskningsarbeidene som trekkes inn, vil

nødvendigvis ikke bli behandlet i sin helhet, og det blir ikke mulig å yte rettferdighet til den tolkningsramme som forfatterne selv har anlagt. Hovedspørsmålet er: Ivaretas hensynet til likestilling i betydningen en kjønnsrettferdig fordeling av goder og byrder i foreldreskapet med dagens fordeling av foreldrearbeid og ansvar på den ene siden og av rettigheter på den andre?

Kilder til kunnskap om foreldreskap

Hva slags kunnskap har vi om mødres og fedres foreldreskap? I Norge har vi særlig tidsnyttingsundersøkelsene og en del større utvalgsundersøkelser i regi av Statistisk sentralbyrå som gir oss tilgang til kunnskap om tidsbruk i befolkningen, herunder blant mødre og fedre. Her kan vi blant annet finne at det til tross for endringer i tidsbruk i barnefamilier, og spesielt kvinners økte yrkesarbeid, fortsatt er mødrene som gjør mest av omsorg og husarbeid (Vaage 2002, Kitterød 2002 og 2005, Pettersen 2004). I denne artikkelen er målet er å få et samlet oversiktsbilde utfra den kunnskap vi har til rådighet i form av foreliggende studier, både kvalitative og kvantitative. Hovedvekten ligger på norske og nordiske studier, men også enkelte utenlandske studier vil bli trukket inn der de kan kaste lys over en problemstilling og relevante nordiske studier ikke finnes. Her må en selvsagt være varsom, ettersom det ikke er gitt at utenlandske studier er direkte overførbare til norske forhold. På den annen side synes det som om det er betydelige fellestrekk internasjonalt når det gjelder en del overordnede trender både innen foreldreskap og arbeidsliv. Dette gjelder for eksempel høyere krav til selvforsørging og selvrealisering gjennom yrke for kvinner, et mer intensivt arbeidsliv med større grad av usikkerhet og høyere endringstakt og ikke minst, økning i samlivsbrudd og økende fokus på fedre og farsrettigheter og lovendringer som styrker fedres rettigheter.

Likestilling – formallikhet versus resultatlikhet

Likestillingsbegrepet rommer to konkurrerende og innbyrdes motstridende prinsipper: Prinsippet om likebehandling og ikke-diskriminering på den ene siden, og prinsippet om særbehandling utfra et mål om resultatlikhet på den andre siden. Om man skal legge vekt på likhet og likebehandling eller vektlegge forskjell og kreve særbehandling har vært diskutert innen feministisk teori

siden Mary Wollstonecraft. Drude Dahlerup (2003) diskuterer den “ulidelige modstilling af lighed og forskel” og hevder det er en falsk motsetning, og at kvinnebevegelsen har brukt begge typer argumentasjon opp gjennom tidene. Den norske likestillingsloven og likestillingspolitikken er kjønnsnøytral, men gir også rom for særbehandling. Hovedvekten ligger imidlertid på ikke-diskriminering- og likebehandling, noe som blir ytterligere forsterket med den nye, statlige organiseringen av likestillingsarbeidet. I tråd med denne tenkingen har særbehandling av mor gradvis blitt avskaffet, både i forhold til permisjonsrettigheter og ikke minst ved samlivsbrudd.

Utfra et kjønnsnøytralt likestillingsbegrep har mangel på likestilling i økende grad blitt sett som noe som rammer både kvinner og menn, men på ulike arenaer. Et problem med en kjønnsnøytral likestillingsforståelse er at menns og kvinners ulike plassering innen kjønnede maktstrukturer forsvinner. Foreldreskapet kan ikke ses uavhengig av den fortsatt grunnleggende ulikheten i forhold til makt og ressurser mellom kvinner og menn i samfunnet (se Skjeie og Teigen 2003).

Hearn (2002) argumenterer for at man i større grad må utpeke fedre som menn (“naming fathers as men”), og at farskap og makt tradisjonelt har hørt sammen. Mens det har skjedd en endring av forholdet mellom borgere og stat på mange plan, der makt i større grad blir et mangetydig og mer usynlig fenomen, og menns/fedres makt i dag heller ikke fremstår som solid og entydig, fastholder Hearn at “men’s power as fathers and in fatherhood remains pervasive” (s. 271). Flere kritiske mannsforskere (Hearn og Connell 1998, 2000, Connell 2005) peker på at menn dominerer det globale næringslivet og andre viktige posisjoner, og at deres maskulinitetskonstruksjon representerer et sterkt ideologisk press i retning av kjønnsstradisjonelle familier der menn er uten konkret omsorgsansvar. Når Hearn tar til orde for å utpeke fedre som menn, som også har også makt, står dette i klar motsetning til forestillingen om menns avmakt som fedre, som lenge har preget likestillingstenkingen.

Spriket mellom formell likestilling av foreldre på den ene siden og ulike mors- og farspraksiser på den andre siden, kan også forstås utfra begrepe- ne rettferdighetsfeminisme og omsorgsfeminisme. Rettferdighetsfeminismen bygger på en liberal tradisjon som vektlegger formelle rettigheter, frihet og likhet (blant annet representert av Okin 1989 og 99). Den institusjonaliserte likestillingen gjenspeiler først og fremst denne tradisjonen. Omsorgsfeminismen representerer følgelig et ikke institusjonalisert, kritisk perspektiv, som vektlegger morspraksis og individets vekst gjennom nære relasjoner som den grunnleggende forutsetning for kultur, samfunn og autonomi. Viktige bi-

dragsytere her er Gilligan (1982) Ruddick (1989/95) og Held (1995). I Norge har blant annet Kari Wærness (2001 og 2006), vært opptatt av å oppvurdere betydningen av omsorg som en etisk og normativt begrunnet praksis.

Økte farsrettigheter – svekkede morsrettigheter

Fedre har fått økte rettigheter, og fedres juridiske rettigheter er styrket ved endringer i den rettslige reguleringen av foreldreskapet. Barneloven av 1981 innførte formell likestilling mellom foreldre ved samlivsbrudd, konkret gjennom fjerningen av mors fortrinn til barna ved samlivsbrudd¹. Denne lovendringen skjedde etter påtrykk fra fedrerettighetsgrupper, og med betydelig motstand fra store deler av kvinnebevegelsen (Gundersen 1984). I løpet av de seneste årene har ytterligere lovendringer og utvikling av rettspraksis i forhold til samvær og daglig omsorg ført til en styrking av fedres rettigheter generelt og i forhold til samlivsbrudd spesielt.

Endringer i farskapslovgivningen har gitt fedre ensidig rett til farskaps-test, slik at farskap nå kan påberopes eller oppheves på et hvilket som helst tidspunkt (Ot.prp. nr. 93 (2001–2002), Lødrup 2003). Endringene i farskapslovgivningen, som Lødrup omtaler som en revolusjon, skjedde uten konsekvensene for kvinner og barn ble tematisert. At en slik lovendring kan skje uten diskusjon og protester tyder på at rettigheter for fedre fremstår som et udiskutabelt gode som det er umulig å være imot.

I tillegg til at enkelte far har fått flere rettigheter, har fedrerettigheter blitt utvidet til å gjelde fler, senest ved at felles foreldreansvar som hovedregel er utvidet fra bare å gjelde gifte, til også å omfatte samboende fedre. Et problem er at et likestillingsmotivert ønske om å få fedre til å ta et større ansvar og til å dele plikter i foreldreskapet nedfeller seg i nye rettigheter istedet for plikter, noe automatisk foreldreansvar for ugifte fedre er et eksempel på.

I tillegg til økte juridiske rettigheter for fedre kommer økte velferdsgoder og rettigheter for menn som fedre og arbeidstakere, dels i form av fødselspermisjon som kan deles mellom mor og far og egne rettigheter for fedre i form av fedrekvote. Fedrekvoten har vært en suksess, men det er vanskelig å dokumentere at økt bruk av fedrekvote og permisjon i spebarnstiden

---

¹Den såkalte morspresumpsjonen ble innført i 1909, moderert til å gjelde bare for små barn allerede i 1956 og fjernet helt i 1981.

nødvendigvis fører til mer likestilling i parforholdet (se Brandth og Kvande 1996 og 2003 og Bekkengen 2002). Det er dermed ikke gitt at økte fedrerettigheter når det gjelder permisjoner har medført økt likestilling mellom kvinner og menn som foreldre.

Økte fedrerettigheter har ikke blitt ledsaget av en tilsvarende styrking av plikter, og i praksis er foreldre ikke likestilt ved at det stilles høyere krav til mødre, både som forsørgere og omsorgspersoner enn til fedre (se Brækhus 2005). Tvert om har det siste tiden skjedd en svekkelse av fedres økonomiske plikter, blant annet i form av nye regler for barnebidrag (Ot.prp. nr. 43 (2000–2001), Stortingsmelding 19 (2006–2007)). Fedres selvstendige forsørgerplikt er blitt redusert ved at størrelsen på barnebidrag kobles til mors inntekt og til grad av samvær, i tillegg til at samværsforelderen har fått rett til å få dekket utgifter av omsorgsforelderen, så som reiseutgifter. Konsekvensene er at en større del av forsørgeransvaret faller på den av foreldrene som barna bor hos, oftest mødrene.

Innenfor parforholdet er det fortsatt slik at menn har hovedansvaret for forsørgelsen, mens kvinner i stor grad spesialiserer seg på omsorg, og definerer seg som juniorpartner når det gjelder forsørgelse (Ellingsæter 1995). Lilleaas (2006) fant at menn opplever forsørgeransvaret som tyngende, og Syltevik og Wærnes hevder det “rasler i forsørgerlenker”. Forsørgeransvaret er en viktig del av foreldreskapet, men kravet om at fedrene skal delta mer har hittil i stor grad dreies seg om at fedre skal prioritere den direkte omsorgen for barn og det ubetalte arbeidet i hjemmet høyere. Mens fedres samvær og direkte kontakt med barna etter samlivsbrudd har blitt tillagt økende vekt, har fedrenes forsørgerplikter for barn de ikke bor sammen med blitt redusert.

Et spørsmål som kan stilles er om fedrenes fortsatte hovedansvar for forsørgelsen kompenseres for den lavere innsatsen i hjemmet og familien. Dette blir særlig aktualisert ved samlivsbrudd, der kvinnens meransvar for det direkte foreldrearbeidet er et viktig element i foreldres beslutninger om hva som er best for barna, og der videreføring av det omsorgsarrangement man hadde i familien, med kvinnen som hovedomsorgsperson, oftes ses som det beste for barnet. Dette handler også om verdsetting av det ubetalte foreldrearbeidet i forhold til det betalte lønnsarbeidet. Om forsørgerarbeidet skulle likestilles med eller overordnes det ubetalte omsorgsarbeidet, ville det også representere en ytteligere nedvurdering av omsorgsarbeidet. Kvinners rett til å bli kompensert for sin merinvestering i det ubetalte omsorgs- og husholdsarbeidet ved samlivsbrudd har allerede blitt svekket, idet hustrubidrag som en rettighet for kvinner nærmest har bortfalt (se Ketscher 2001,

Syltevik og Wærness 2004 og Brækhus 2005).

Fineman (1995) formulerte en kritikk av den rådende feministiske likestillingsforståelsen og -politikken, bygd på kjønnsnøytralt foreldreskap og forskuttering av rettigheter til fedre. Hun hevdet denne forståelsen og den politikken den har resultert i, ikke tar høyde for at det fortsatt er mødre som gjør det meste av omsorgsarbeidet, og at mødres handlingsrom blir mindre og mødres liv vanskeligere som følge av et mer formelt likestilt foreldreskap. Forskuttering av rettigheter til menn har ikke gitt den ønskede likestillingsgevinsten. Tvert om bruker menn sine økte rettigheter i forhold til barna til å kontrollere kvinner og fremme egne økonomiske interesser i forbindelse med skilsmisse. Ved å true med sak om daglig omsorg oppnår for eksempel mannen at kvinnen aksepterer å overlate en større andel av boet til ham. Av frykt for å miste barna, vil kvinner kunne ha vanskeligere for å bryte ut av vanskelige parforhold. Mye tyder på at Fineman langt på vei har fått rett og at menns økte rettigheter til barn etter samlivsbrudd og diskursen om likestilt foreldreskap vanskeliggjør livet for mødre i konfliktfylte forhold etter samlivsbrudd (se Hester 2002, Eriksson 2003, Radford 2004, Radford og Tsutsumi 2004, Hester 2002 og Bjørnholt 2005). Selv om det ikke er konflikt, men enighet som preger de fleste foreldre etter samlivsbrudd (Jenssen 2004), har de konfliktorienterte fedrenes agenda i stor grad kommet til å prege meningsdannelse og lovgivning innen barne- og familiefeltet.

Likestilling – vår tids patriarkalske ideologi?

Som en av få i den norske likestillingsoffentligheten har Gulli (1992) problematisert mulige konflikter mellom kvinners interesser og en likestilling basert på kjønnsnøytralt foreldreskap generelt og økte rettigheter for menn og fedre spesielt. I en analyse av likestillingspolitikken på 1970- og 80-tallet dokumenterte hun at kvinner hadde mistet rettigheter, mens menn fikk styrket sine. At menn fikk flere rettigheter, men ikke flere forpliktelser, så hun som en forskuttering av rettigheter mot en forventet omsorg fra menn i fremtiden: Dette så Gulli som uttrykk for at “farskapet som idé, fedres mulige barneomsorg, vurderes høyere som realitet enn moderskapet – det kvinner faktisk gjør i dag”. Haugli (2004) peker på noe av det samme når hun problematiserer hvordan ideen om to foreldre og felles foreldreansvar som en ideologisk begrunnet forestilling ukritisk legges til grunn for avgjørelser i retten, uten at det blir tatt hensyn til konkret omsorgspraksis og eventuelle

foreldrekonflikter som er uforenlige med delt foreldreansvar (se også Skjørten 2004; 2005 og Eriksson 2003). Gulli stilte spørsmålet om likestilling var vår tids patriarkalske ideologi, men fikk, etter det jeg har registrert, liten respons. Det synes å være en stilltiende konsensus om at kvinners faktiske morspraksis og livsbetingelser må underordnes forestillingen om det formelt likestilte foreldreskapet og økte rettigheter for fedre, basert på forhåpninger om en fremtidig endring i fedres omsorgspraksis. Struening (2002) foretar en interessant diskusjon av en omsorgsfeministisk versus en rettferdighetsfeministisk modell, men faller så ned på rettighetslinjen som den eneste veien frem, til tross for at hun erkjenner omkostningene for kvinner.

Anyone can mother?

I den tidlige feministiske morsforskningen var det viktig å avnaturalisere morskapet og fremstille det som sosialt konstruert og kulturelt skapt. Kvinners biologi ble nedtonet og morskapet først og fremst forstått som en rekke oppgaver som alle – og særlig også far – kunne gjøre. “Anyone can mother” ble et viktig slagord. Ved å anlegge et arbeidsperspektiv og se morskapet som en rekke aktiviteter som alle, og særlig også far, kunne gjøre, kunne kvinner fristilles i forhold til det tvetydige naturlige fortrinn deres biologiske funksjon representerte, i et forsøk på å bryte med den lange tradisjonen der kvinner blir henvist til naturen og utestengt fra samfunnet i kraft av sin biologiske morsfunksjon. Avbiologisering av morskapet ble en strategi for å gjøre det tilgjengelig for far. Uten avlastning i omsorgs- og husholdsforpliktelser var det vanskelig å se for seg at kvinner kunne delta på like fot med menn i arbeids- og samfunnsliv. Carol Pateman (1987: 121) formulerte det slik:

... what is perhaps the most clear conclusion of feminist critiques; that if women are to participate fully, as equals, in social life, men have to share equally in childrearing and other domestic tasks. While women are identified with this ‘private’ work, their public status is always undermined.

I ettertid kan vi slå fast at det ble tatt for gitt at far er like god som mor lenge før det var forsøkt empirisk dokumentert. Senere farsforskning har langt på vei bestått i gjentatte bevisføringer for at far kan (se f.eks Holter, 2003). Det har vært liten interesse for eventuelle ulikheter i fedres- og mødres foreldrepraksiser, noe som kan skyldes et ønske om å finne/fremme

likhet. Ulla Holm (1993) argumenterer for eksempel både faglig/filosofisk og likestillingspolitisk for å velge begrepet å “modra” i si doktoravhandling. Selv om det er morspraksis som er hennes studieobjekt, forutsetter hun, i tråd med den tidlige feministiske morsforskningen (se Ruddick, 1989), også “den manliga modraren” (131).

Vedvarende ulikedeling av ansvar og oppgaver

Dokumentasjonen av den vedvarende ulikedelingen av hus- og omsorgsarbeidet er omfattende (se Vaage 2002, Kitterød 2002, Hochschild 1997, Olin-Wright 1997), og mødrenes hovedansvar for barn og husarbeid synes å bestå. Dette til tross for at småbarnsfedre i dag jobber noe mindre overtid og er noe mer sammen med barna sine enn før, og med forbehold om ulikheter mellom fedre i ulike næringer (Lappegaard 2003). Det dreier seg ikke bare om en skjevdeling av oppgaver, men også om fordelingen av ansvar og plikter. Mødre er foreldre med fullt ansvar for daglig drift utfra barnets beste – fedre er pappaer med rett til å delta utfra egne lyster og behov, og til å gjøre det på sin egen måte (Bekkengen 2002).

Kvinner tilpasser arbeidslivet og hverdagen til barn. Menn som tar ut permisjon synes i mindre grad å legge opp dagsrytmen utfra barnets behov, men passer i større grad barnet inn i sine prosjekter (Brandth og Kvande, 1996 og 2003). Om dette er godt eller dårlig skal jeg ikke ta stilling til her. Det faller imidlertid inn i et mønster, der menn i større grad synes å se barna utfra seg selv, og i mindre grad tar utgangspunkt i barnet. Også Lareau (2002) fant at fedrene trekker barna inn i egne aktiviteter mest på sine egne, og mindre på barnas premisser. Vågslid (2005) fant at bøker for nybakte pappaer i stor grad ser barnet og farskapet som selvrealisering for faren, mens det formidles lite kunnskap om barn i disse bøkene. Holter og Aarseth (1993) pekte på at den egenerapeutiske betydningen av farskapet er viktig for fedrene, der forholdet til eget barn bidrar til å bearbeide og hele sorg over egne, fjerne fedre.

Til tross for at kvinner fortsatt i stor grad har hovedansvaret for barna og bruker mest tid på dem, er retorikken om foreldreskap likestilt, også innen det enkelte parforhold. Både kvinnen og mannen fremhever mannens bidrag, og søker å fremstå som et likestilt par. Dette fører til det Bekkengen (2002) kaller “verdsettingens paradoks”, der mannens bidrag forstørres og kvinnens nedvurderes, slik også Brandth og Kvande fant (1991/1996). Lareau (2002)

peker på at dette spriket mellom ulik praksis og likestilt retorikk utgjør et metodeproblem: Fedrene i hennes studie ville gjerne fremstå som mer involverte enn de faktisk er, og de var derfor lite etterrettelige som kilde til kunnskap om barns hverdag.

Selv om det er godt dokumentert at det er betydelige forskjeller i mødres og fedres konkrete omsorgspraksiser (se Vaage 2002, Kitterød, 2002, Pettersen 2004, Madsen 2005, Doucet 2006, Crompton 2005), har det også vært en tendens til å nedtone dem. En grunn kan være at mange studier av foreldre og barn tar for seg småbarnsforeldre, mens forskjellene kanskje øker med barnas alder (se Doucet 2001/2006). Ulikheter mellom fedre og mødre underkommuniseres også, både i studier av små barn (Ribbens 1994) og i studier av foreldre med større barn. Et eksempel på det siste er Hennums (2002) doktoravhandling om mødre og fedre til tenåringer. Gjennom avhandlingen demonstreres flere ulikheter mellom fedre og mødre når det gjelder ansvar, autoritet og foreldrepraksis. I konklusjonen utviskes likevel dette, ved at det kjønnsnøytrale foreldrebegrepet anvendes, og kjønnsforskjellene fremheves ikke som relevante.

Kvinnens økte ansvar som forsørgere, kombinert med fortsatt hovedansvar for barn og hushold, gjør at kvinner som mødre konkurrerer på arbeidsmarkedet på svært ulike vilkår med menn som fedre. Dette gjelder ikke bare handlingsrom i hverdagen og disponering av tid, men også lønn. Antall barn² påvirker lønn negativt for kvinner, mens sammenhengen er positiv for menn (Hardoy og Schøne 2004; 2007). Mens fedres forsørgeransvar premieres, synes mødre å straffes for sitt. Dette kan igjen henge sammen med arbeidsdelingen i familien, der farskapet synes mer forenelig med full innsats i arbeidslivet.

Samtidig øker konflikten mellom arbeid og omsorg, særlig i par der kvinnen har høy utdanning og begge er orientert mot karriere. Mens jobben tradisjonelt har vært mannens hovedvirksomhet og familien kvinnens, blir jobben i økende grad hovedvirksomhet for begge. Personliggjøring og inderliggjøring av jobbkrav i nye forførende/umettelige organisasjoner gjør at jobben krever mer av den enkelte, samtidig som arbeidslivet blir en stadig viktigere arena for utvikling av eget potensiale og selvrealisering for både kvinner og menn. Mens menn hittil og fortsatt i betydelig grad kan prioritere arbeidslivet som om de ikke hadde omsorgsforpliktelser, i visshet om at partneren vil fylle omsorgsgapet, er dette sjelden en mulighet for kvinner. Kvinner som er mødre må dermed i større grad enn menn som fedre forene kravene til innsats i

---

²Korrigert for andre forhold som stillingskategori, arbeidstid, ansiennitet og utdanning.

arbeidslivet med full innsats i foreldreskapet. Kaul (1996) finner at kvinner har en sterk identitet i yrke, men også at konflikter mellom jobb og arbeid løses ved å underkommunisere sin omsorgsbyrde. Thagaard (1996) fant likevel at kvinner prioriterer tid til barna høyt. Holter og Aarseth (1993) fant at permisjon og fravær fra jobb var preget av sterk ambivalens og frustrasjon hos flere av kvinnene, som fryktet å falle ut av karriereløpet, mens mennene (med enkelte unntak) i større grad kunne betrakte permisjon som et avbrekk som gir nye erfaringer, selv om mennene også var svært motiverte for å være gode fedre og få et nært forhold til sine barn. Ambivalens synes å være et tidstypisk trekk ved det moderne morskapet (Hollway og Featherstone 1997).

Det å være foreldre medfører ikke bare direkte omsorg for barn, men også et mer helhetlig ansvar for å drive et hjem og ta ansvar for og gjøre husarbeid. Det synes som om menn har vært mer villige til å påta seg oppgaver direkte knyttet til barnet, men i større grad avgrenser seg fra husarbeid. Brandth og Kvande (2003: 167) omtaler dette som “det ufullendte demokratiprojektet”. Dette gjenspeiles også i tidsnyttingsstudiene, der vi finner at kvinner har redusert tiden brukt på husarbeid i takt med økt lønnsarbeid, mens menn ikke har økt sin innsats tilsvarende (Vaage, 2002). Når menn i gjennomsnitt nå gjør mer husarbeid enn før, skyldes det ikke at den enkelte menn gjør mer, men at flere menn gjør husarbeid.

Tidsnyttingsundersøkelsene kan ikke besvare spørsmålet om tempo og opplevd tidspres. Mens Ellingsæter (2004) avviser tidskrise som hovedproblemet i småbarnsfamiliene, finner Elvin-Nowak (2001) at mødre opplever ikke å strekke til. Mødre i to-karrierehushold har dårligere helse og flere stressrelaterte plager enn fedre (Bjørnberg 2000), og Bjørnberg finner at dette skyldes konflikter knyttet til ansvar for hjem og familie, mens forhold i arbeidslivet ikke hadde noen betydning for stressnivået. Et høyt kvinnelig sykefravær (Skrede 1999) gir signal om mulige mistilpasninger mellom kvinners livssituasjon og helse, og familiens, arbeidslivets og samfunnets krav. Forsøket på å leve opp til økende krav gjennom konstant kroppslig beredskap fører kvinner inn i sykdomsfremmende mønstre (Lilleaas, 1999).

Kjønnsforskjeller i ønske om barn

Kvinner og menn synes å ha ulike interesser i barn, tidspunktet for barn og antall barn (Jenssen 2004: 218), og kvinner må forhandle for å få mannen med på barn (Ulvik 1993). Menn ønsker dessuten i mindre grad det tredje

barnet. Denne ulikheten i ønske om barn og barnetall kan ligge til grunn for at menn og kvinner prioriterer ulikt når det gjelder fordeling av tid mellom foreldreskap og andre aktiviteter, som arbeid og fritidsaktiviteter. Kanskje kvinner prioriterer barna høyere og i større grad er villige til å påta seg omkostningene fordi barna representerer et større gode for dem, mens omkostningene veier tyngre for menn som i utgangspunktet ikke ønsket barn like mye? Ulikheter i ønske om barn kan i sin tur ha betydning for forhandlingsposisjonene mellom foreldrene. Kvinner som velger å få barn på tross av mannens (manglende) ønske, vil kunne føle at det er rimelig å påta seg mer av ansvaret og arbeidet, og forventer mindre av mannen. Det er kjent at arbeidsdelingen i småbarnsfamilier blir mindre likestilt etter det andre barnet (se for eksempel Engelsrud og Lilleaas 1999). Dette har man vanligvis forklart som et kapasitetsproblem, der arbeidsbyrden som følger med flere barn gjør at menn og kvinner faller tilbake til en mer kjønnsstradisjonell oppgavedeling, som for mange fungerer mest effektivt på grunn av at kvinner og menn har opparbeidet ulike ferdigheter, og det er mest effektivt at man spesialiserer seg etter komparative fortrinn (Bojer 1993). Men vi kan heller ikke se bort ifra at noe av forklaringen på likestillings-backlashet i mange familier etter det andre barnet kan være at mannen føler seg mindre ansvarlig og kvinnen føler et meransvar fordi han ikke var like innstilt på (flere) barn. Skrede (2005) peker på at “utviklingen i de yngre generasjonene kan peke i retning av at likestillingsorienterte kvinner har problemer med å finne partnere som både kan tenke seg barn, og som ønsker å engasjere seg for fullt i et likestilt foreldreskap” (19).

Til tross for at menn som gruppe ikke ønsker barn like mye som kvinner, må dette ikke nødvendigvis må medføre ulikt engasjement i foreldreskapet. Mange menn oppgir at de blir svært engasjert under graviditeten eller etter fødselen (se for eksempel Madsen (2005), som undersøker menns tilknytning til spebarn og finner at mange menn blir overrasket over sine egne reaksjoner på og tilknytning til barnet). Spørsmålet om ulikhet i ønske om barn er også et spørsmål om timing, hvor biologi spiller en rolle. Kvinner må begynne tidligere å tenke på barn for å få de barna hun ønsker, mens menn kan utsette det lengre uten at det vil medføre barnløshet.

Ulikhet mellom kjønnene når det gjelder ønske om barn fører i en del tilfelle til at menn presser kvinner til abort. 36% av kvinner som tok abort oppga at barnefaren var negativ til svangerskapet, og 26% hadde opplevd press om å ta abort. De som ble presset hadde betydelige psykiske plager i ettertid (Nordal Broen 2005). Menn kan også få reaksjoner dersom han ønsker

barnet, og kvinnen tar abort (Lid og Nordeng 1980), men gitt at kvinner som gruppe ønsker seg barn i større grad enn menn, må vi imidlertid anta at det oftere er motsatt. Videre er det rimelig å anta at det å bli presset til å ta abort, som innebærer et medisinsk inngrep i egen kropp, vil oppleves mer traumatisk for en kvinne, enn å oppleve at partner tar abort. Abortspørsmålet synliggjør også ulike forhandlingsposisjoner knyttet til den kjønnede arbeidsdelingen i foreldreskapet. Kvinnen risikerer i større grad å måtte ta ansvaret alene for et eventuelt barn hun velger å få på tross av mannens motstand, mens en mann ikke i samme grad risikerer å få et meransvar for et barn som han ønsker mer enn partneren, ettersom de kulturelle forventningene til morskap og farskap er ulike.

Utfra at kvinner og menn har ulike ønsker om barn kunne man hevde at det er rettferdig at mødrene tar en større del av ansvaret og utfører en større del av arbeidet, ettersom de opplever barn som et større gode enn menn. Mens det kanskje er mulig å argumentere slik på individplanet, er det flere grunner til at dette er problematisk. For det første er barn ikke bare et individuelt gode som bare er viktige for foreldrene. Som samfunn er vi avhengige av barn, og det å reprodusere befolkningen og videreføre egne samfunn og kultur er livsnødvendig om samfunnet ikke skal dø ut. Helt konkret er det blant annet er viktig å sørge for kommende skattebetalere og velferdsprodusenter. Videre er argumentet heller ikke gyldig i forhold til kravene til parforhold i dag. Likeverdige parforhold og deling av gode og byrder i foreldreskapet er en viktig del av forestillingen om kjærligheten som dagens parforhold bygger på³. Ved samlivsbrudd vil kvinner tape mye på å ha spesialisert seg på det ubetalte morsarbeidet og overlatt til mannen å gjøre karriere. Selv om hun i utgangspunktet ønsket barna mer, kan prisen bli høyere enn den ville blitt om parforholdet hadde holdt.

Omsorg og omsorgspotensiale

Når det gjelder omsorgen for og samspillet med helt små barn, er det bred enighet om at fedre har et like stort omsorgspotensiale som mødre. Denne konklusjonen bygger blant annet av eksperimentsituasjoner som tilknytningsstudier og studier av samspill med spebarn. Farsforskeren Madsen konkluderer

---

³Samtidig er det viktig å være klar over at mer tradisjonelle familieideologier også fortsatt eksisterer side om side med forestillinger om likestilling og lik deling av arbeid og ansvar mellom mødre og fedre.

rer med at det “ud fra den foreliggende forskning (er) rimelig underbygget at gå ud fra, at fædre helt på linje med mødre har et grundlæggende potensiale for at yde tilstrækkelig god omsorg for spædbørn” (2002: 88). Men han fastslår også at “fædrene er langt bagefter, hvad angår omsorgspraksis sammen med børn og ikke minst spædbørn”.

En må derfor skille mellom potensiale og faktisk farspraksis. Det er også forskjell på mødres og fedres respons på barn, og det synes å være enighet om at fedre gjennomgående er mindre sensitive overfor barn. Smith og Ulvund (1991: 205) hevder at: “Fedre kan være like sensitive overfor spedbarn som mødre. Det er imidlertid tvilsomt om fedre i vår kultur til daglig gjennomgående er like sensitive som mødre. Ihvertfall ser det ut til at fedre til daglig deltar i andre former for samhandling med barn enn det mødre gjør”. Smith og Ulvund peker videre på at kvaliteten av samspillet ikke synes å endre seg selv om fedrene har daglig omsorg (s.247). Også Madsen (2002, s. 86–87) tar utgangspunkt i at de fleste studier viser at fedre er mindre sensitive, og bruker dette som grunnlag for en argumentasjon om at sensitivitet ikke er et viktig mål på tilknytningen mellom barn og fedre – han finner i stedet en sammenheng mellom fedrenes egne indre bilder av barnet og tilknytningsforholdet. Dette er ikke i tråd med andre toneangivende tilknytningsforskeres konklusjoner. I en stor meta-analyse finner van Itzendoorn og Bakermans-Kranenburg (2004) at (mors) sensitivitet er av stor betydning for barns tilknytningsmønster. Interessant å merke seg er at Madsen vektlegger *fedres tilknytning til spebarn*, og ikke, slik det har vært vanlig i tilknytningsforskningen, *spebarnets tilknytning til omsorgsgiver*. Igjen blir det far og fars relasjon til barnet, og ikke barnets relasjon, som blir hovedsaken.

Når fedre i dag ses som likeverdige omsorgspersoner, bygger det på forestillinger om deres potensiale mer enn på faktisk praksis blant fedre i barns dagligliv. Både velferdsstat og kvinner synes mer aktive som skapere av det sosiale farskapet enn menn selv. Tittelen “Making men into fathers” (Hobson (red.) 2002) er illustrerende. Den fullt likestilte far, som tar et likeverdig ansvar og deler på arbeidet og omkostningene ved foreldreskapet, synes fortsatt å være mer en ønskedrøm enn en realitet. Ross og Stearns (1993) konkluderte med at “fathers may need disproportionate support to maximize their potential for involvement” (168). I den grad fedre engasjerer seg som gruppe, er det ikke i forhold til økt ansvar og bedre farskap: “Fedregrupper har i liten grad vært opptatt av farskapets innhold og kvalitet, men mest av rettigheter”, hevder for eksempel Madsen (2003:168).

Ulik foreldrepraksis

Gordon Simons og Conger (2007) fant at ulikheter i foreldrestiler hadde ulike konsekvenser for ungdommer utfra foreldres kjønn. Mens ungdommer som hadde to foreldre med en autoritativ og involvert foreldrestil eventuelt involvert mor og far med en annen stil gjorde det best, gjorde de som hadde en uinvolverte mødre det verst. Mens en autoritativ og involvert mor i betydelig grad kompenserte for og utfylte en uinvolvert, autoritær eller ettergivende far, kompenserte en autoritativ far i mindre grad for en mor med en negativ foreldrestil.

Doucet (2001/2006) har studert fedre (og mødres) konkrete foreldrepraksiser⁴ i en kvalitativ studie av 118 fedre og 14 mødre der målet er å undersøke fedre som “mødrer” i forhold til Ruddicks (1989/1995) definisjon av morsarbeidet. Ruddick ser morsarbeidet som en kreativ og refleksiv virksomhet av økende kompleksitetsgrad. Morsarbeidet representerer en utvikling fra de første årene, der det viktigste er å beskytte og gi omsorg, til etterhvert som barnet blir eldre, å fremme barnets emosjonelle og intellektuelle utvikling, dets vekst i samfunnet og oppdra det til et selvstendig og moralsk individ. Et viktig element ved morsarbeidet er å se og være i forkant av utviklingen hos barnet. Doucet fant at fedres foreldrepraksiser både har likheter med og skiller seg fra morspraksis på en del områder. Særlig i boken (2006) anlegger hun et positivt fortolkende blikk på fedrens omsorg, og ser for eksempel fedres større eksponering av barn for risiko som en positiv uvidelse av foreldrepraksis.

Ifølge Doucet synes fedre å mestre godt den direkte, nære omsorgen og relasjonen til barnet, men det er fortsatt i altoverveiende grad mødre som administrerer og orkestrerer barnets relasjoner i omverdenen, også der far er primær omsorgsperson. Det er godt dokumentert at det generelt er mødre som primært ivaretar barns eksterne relasjoner (se litteraturgjennomgang i Doucet 2006:142). Dette er i tråd med Lareau (2002), som fant at selv der fedrene var aktive eller hadde fremtredende roller i organisasjoner der barna deltok, utførte mødre et skjult støttarbeid, mens mødre som hadde lederroller i barnas aktiviteter ikke fikk slik støtte fra sine ektefeller.

At fedre i mindre grad nærer barnets relasjoner og eksterne nettverk, fant også Arnfinn Andersen (2004) som har gjennomført en kvalitativ stu-

---

⁴Slike sammenligninger har i liten grad blitt gjort, og eventuelle kjønnsforskjeller har ofte blitt underkommunisert. Det å vise at fedre kan ha vært viktigere enn å undersøke eventuelle forskjeller. Nævdal (2005) varsler muligens en endring her.

die av heterofile alenefedre og homofile fedre (som ikke bodde med barna). Andersens hovedperspektiv er farskapets heteronormative kontekst, noe som faller utenfor rammen for denne artikkelen, mens det er Andersens analyse av heterofedrene, som fremstår som relevant her. Blant annet finner han at de heterofile alenefedrene i liten grad vektlegger mor og barnas forhold til henne.

For heterofedrene blir hjemmet det sentrale rom for å skape familie og foreldreskap. deres omsorg og ansvar for deres egne barn knytter dem tettere til foreldrerollen, og nå både som 'mor' og 'far'. Renhold, orden og matlaging blir den 'tykke teksten' i intervjuene, og i liten grad legges det vekt på mer tradisjonelle maskuline representasjoner av kjønn. Gjennom arbeidet i hjemmet, men også gjennom å underkommunisere den tidligere ektefellens betydning for barnas oppvekst, skaper deres nye posisjon i hjemmet et fullverdig hjem, og da med dem selv i begge posisjoner, de er både 'mor' og 'far'. Dermed 'skriver' de sin tidligere ektefelle ut av hjemmet ved å overta hennes oppgaver. (11)

Videre finner han at de aktivt søker å begrense kontakten med mors slekt:

Skilsmissen innebærer at fedrene søker å avvikle slektsrelasjonene de har til ektefellens slekt, og knytter seg istedet tettere opp til sin egen slekt. (12)

Det er ifølge fedrene barna selv som ivaretar kontakten med mor og mors slekt. (169)

Dette står i sterk motsetning til mødre, som strekker seg langt etter samlivsbrudd for å ivareta barnets relasjon til far og legge til rette for at han skal fungere som en best mulig far (Kaul 2002, Jensen 2005). Mens ansvaret for det gode farskapet altså inngår i det gode morskapet, også etter samlivsbrudd, er det gode morskapet ikke en del av (heterofile) fedres ansvar. Denne asymmetrien kan forstås i lys av det langvarige og massive fokuset på farsbehovet, der far-barn-relasjonen fremstilles som skjør og i behov av spesiell støtte og oppmerksomhet, mens morsbehovet fremstår som mer utydelig. Det blir dermed logisk at mor fortsatt ivaretar den viktige relasjonen til far også etter samlivsbrudd, mens relasjonen til mor ikke inngår i fars farskap. En

grunn til dette kan igjen være at morskapet fremstår som naturlig, gitt og robust, og ikke i behov av noen spesiell form for støtte.⁵

Barn av alenefedre synes også å mestre livet dårligere enn barn av alenemødre, ifølge en undersøkelse som omfatter 2550 barn i 7–9.klasse (Nævdal og Thuen 2004). Dette gjelder både gutter og jenter, men jentene kommer dårligst ut. Funnene i denne studien avviker, ifølge forfatterne, fra svenske og amerikanske studier, og tallet på barn som bor med far er lite. De er derfor forsiktige med å trekke endelige konklusjoner, men antyder at deres funn kan tyde på at barn har det bedre i morsomsorgsarrangementer enn i farsomsorgsarrangementer, for så å vike tilbake for en slik tolkning, som de avskriver som “truly provocative”, før de begir seg inn på andre mulige forklaringer, herunder mulige svakheter ved studien, at de barna som bor hos far kan ha hatt et mer turbulent liv og flere problemer i utgangspunktet og/alternativt at mødre til barna i farsomsorg har større problemer og fungerer dårligere og at det er få barn som bor hos far i forhold til hos mor. Det kan selvsagt være slik at mors uskikkethet i noen tilfelle kan være grunnen til at far har omsorgen, og at uheldige opplevelser preger barna.

Thuen hevder annetsteds (intervju i Dagsavisen 02.05.2004) at fedre ofte får omsorgen etter en rettssak, men vi vet ikke hvor stor andel av fedrene i denne studien det gjelder. Det er imidlertid ikke dokumentert at mødre er dårligere mødre i de sakene som kommer for Lagmannsretten. Ifølge Haugli (2004), vurderes foreldrene oftest som like gode. Likevel fikk far daglig omsorg i 59% av sakene i 2002.

Det kan være at det er en overhyppighet av spesielt konfliktorienterte fedre som får daglig omsorg, spesielt om vi tar i betraktning at en del fedre får daglig omsorg etter rettssak. Langt de fleste foreldre avtaler daglig omsorg og samværsordninger seg imellom, og får til et godt foreldresamarbeid etter samlivsbrudd uten å bruke rettsapparatet. Både norsk og utenlandsk forskning (se f.eks. Eriksson, 2003 og Skjørten 2004; 2005) viser at det ikke er et representativt utsnitt av fedre som bruker rettsapparatet i saker om daglig omsorg og samvær, og at det blant annet er betydelig overhyppighet av vold og overgrepssproblematikk knyttet til disse sakene. Skjørtens undersøkelse av saker for lagmannsretten viste at vold og overgrep inngikk i 23% av sakene, og at far fikk omsorgen i halvparten av sakene, uavhengig av eventuelle volds-

---

⁵Noe som igjen kan skyldes at mødre og morskap lenge har vært sett mest fra barnets perspektiv, der blant annet psykoanalytisk tenkning har bidratt til bildet av den skadelige og overdominerende moren.

og overgrepsmistanker. I løpet av de siste årene blir flere barn boende med far etter samlivsbrudd (Jensen, 2005). Det er imidlertid grunn til å være varsom med å tolke dette entydig positivt som et skritt i retning likestilling. Det har lenge vært kjent at mødre som ikke bor med barna, “samværs mødre” er en langt mer sosialt utsatt og marginalisert gruppe enn samværsfedre og mødre som bor med barna. Mer overraskende viser det at mødre med delt omsorg, til tross for at de gjennomgående har høy utdanning og høy inntekt, kommer enda dårligere ut enn samværs mødre når det gjelder økonomi og bostandard (Skjørten, Barlindhaug og Lidén, 2007), mens fedre med delt omsorg kommer økonomisk best ut av alle.

En forklaring kan være ulik foreldre praksis der fedre generelt mestrer de utadrettede, relasjonelle og sosiale sider ved foreldreskapet dårligere enn mødre (se Doucet 2001 og 2006, Lareau 2002 og Andersen 2004). Barn av alenefedre kan dermed ha svakere sosiale nettverk, og lærer i mindre grad å mestre samspillet med andre. Om det er slik at fedrene først og fremst trekker barna med i egne aktiviteter, og i mindre grad tar utgangspunkt i barnet selv, kan det også være at de i mindre grad bringes inn i aktiviteter som fremmer barnets vekst utfra egne forutsetninger og interesser. Dette kan i så fall være en del av forklaringen på at jenter i farsomsorgsarrangement kommer dårligst ut.

Det har vært et viktig element i oppvurderingen av fedre som omsorgspersoner at fedre må få gjøre det på sin måte. Bekkengen (2002) peker på at dette bidrar til at fedre får et større handlingsrom enn mødre og til at farsomsorg vurderes høyere enn morsomsorg. Ovenstående gjennomgang kan tyde på at man kanskje i større grad må interessere seg for foreldreskapets innhold – det er ikke nok å *være* mor og særlig far – det viktigste er hva man gjør og hvordan man gjør det.

Biologi og foreldreskap

Hittil har jeg diskutert mødres og fedres foreldreskap utfra et arbeidsperspektiv, der forskjeller kan forstås som utslag av ulik praksis, ulik innsats og ulike belastninger som følge av dette. Nedtoning av kvinners biologiske funksjon i foreldreskapet var en feministisk strategi for å frigjøre kvinner fra morskapet som skjebne, og gjøre det mulig for kvinner å bli *mer enn* mødre, og et strategisk grep var å anlegge et kjønnsnøytralt (arbeids-)perspektiv på foreldreskapet. Et problem med et kjønnsnøytralt perspektiv på foreldreskap,

er at det underkommuniserer kvinners større innsats, belastninger og risiko gjennom svangerskap, fødsel, barseltid og amming. Selv om vi beholder arbeidsperspektivet, gjenstår at det å få barn representerer et større kroppslig arbeid, en større belastning og en større risiko for mødre enn fedre. Fødsel er fortsatt viktigste dødsårsak for kvinner i store deler av verden, og selv om risikoen ved svangerskap og fødsel er drastisk redusert for kvinner i vår del av verden, består fortsatt en risiko for komplikasjoner og død. Samtidig kan man tenke seg at også dagens gravide kvinner må forholde seg til en felles og fortsatt ganske nær kvinnehistorie, der fødsel og død i større grad var to sider av samme sak. Hansson et al. (2002) mener de kroppslige belastningene ved svangerskap, fødsel og amming er sterkt undervurdert, også i den rike del av verden.

Jo tidligere etter fødsel man går inn for å likestille foreldre, jo mer reduserer man verdien av kvinners særlige innsats med å bære frem, føde og eventuelt amme barnet. Dette gjenspeiles i debatten om deling av foreldrepermisjon og øremerking av permisjon til far. Brandth og Kvande (2003:81) diskuterer dette dilemmaet som et problem i par som er innstilt på "likestilt" foreldreskap, under overskriften "Når likestillingen møter den slitne kroppen". I debattene som oppstår med jevne mellomrom, står hensynet til mors kroppens eventuelle behov mot en mer mekanisk likestillingsoppfatning, forstått som mest mulig lik deling av permisjonstiden mellom mor og far. I den grad biologi blir gjort relevant, er det spørsmålet om kvinners behov for å restituere seg etter fødsel, samt belastningene med amming som tematiseres.

Når biologi trekkes inn, legges det oftest vekt på hensynet til kvinnens restitusjon etter fødsel og praktiske betraktninger knyttet til amming. Andre biologiske argumenter, som at kvinnens kroppslige erfaring med å bære frem og føde barnet, skulle gi særlige bånd mellom mor og barn eller medføre en særegen kompetanse på å gi omsorg og ivareta barnet etter fødsel, brukes i iten grad. I sterk motsetning til avbiologiseringen av morskapet, denaturaliseringen av mor–barn–forbindelsen og fokuset på morskap som kjønnsnøytral praksis og aktiviteter *etter* at barnet er født, står rebiologiseringen av farskapet. Annfelt (2005) problematiserer at biologisme rundt 1980 tapte diskursiv styrke som legitimering av mors førsterett til små barn, og at mors fortrinn til små barn (før endringene i barneloven i 1981) ble sett i motsetning til likestilling, mens det biologisk determinerte farskapet begrunnes utfra likestillingsretorikk.

Mor–barn–relasjonen har en tvetydig posisjon i forhold til det likestilte foreldreskapet. Denne relasjonen blir en slags arkaisk rest, noe man søker å fjerne

seg fra. Det blir en motsetning mellom mor–barn-relasjonen og mors muligheter for å realisere seg som mer enn mor og mellom mor–barn-relasjonen og større fedredeltakelse. Det er en tendens til å nedtone og utydeliggjøre betydningen av mor–barn-relasjonen, mens far–barn-relasjonen opphøyes og verdsettes i likestillingens navn. Språklig har likestillingen bestått i at mødre er blitt “foreldre”, mens fedre fortsatt er fedre og som fedre ses å ha noe spesielt å bidra med.

Lav verdsetting, sammen med fortsatt hovedansvar for barn, bidrar ytterligere til å svekke kvinners posisjon og handlingsrom som mødre. Rettferdig verdsetting må være en del av et kjønnsrettferdig fordeling av goder og byrder i foreldreskapet. Mye tyder på at det behøves en oppvurdering og tydeliggjøring av verdien av morsarbeidet, mødre og mor–barn-relasjonen etter flere tiår med krav om at mødre skal trekke seg tilbake til fordel for det viktige(re) arbeidslivet og de viktige(re) fedrene.

Oppsummering og mulige veier videre

Morskapet medfører et større ansvar, mer arbeid og større belastninger og omkostninger for kvinner, enn farskapet gjør for menn. Mødres og fedres omsorgspraksiser synes også å ha ulik effekt på barn. Hvordan skal en håndtere denne kunnskapen i forhold til reformer som tar sikte på et mer likestilt foreldreskap? Hittil har strategien vært å *likestille* kvinner og menn formelt i forhold til rettigheter til velferdsgoder som fødselspermisjon og ved samlivsbrudd, men uten at det har skjedd en overføring av ansvar og omkostninger ved foreldreskapet fra kvinner til menn. Man ser på og behandler fedre og mødre *som om* de i praksis utøvet et likestilt foreldreskap. Forskuttering av rettigheter til fedre er basert på et håp om et fremtidig omsorgsbidrag fra menn. Kombinasjonen av økte rettigheter for fedre, krympingen av morskapet i likestillingens navn og kvinners fortsatte hovedomsorgsansvar og økte forsørgeransvar for barn kan føre til at kvinners handlingsrom som mødre og mødres muligheter for mestring minsker. Ideen om farskapet og forestillingen om fedrerettigheter som virkemiddel for likestilling får forrang foran hensynet til kvinners fortsatte hovedansvar for barn. Dette fører til økt belastning på mødre, og til at den kjønnede skjevdelingen av byrder og rettigheter forverres. Dette taler for i større grad å ta høyde for at mødre fortsatt står for det meste av foreldrearbeidet, og avlaste og legge best mulig til rette for at kvinner skal kunne mestre sin hverdag som mødre.

Et problem med denne strategien er at det er lang tradisjon for at verdsetting av kvinners innsats som mødre har medført utelukkelse fra arbeids- og samfunnsliv. Er det mulig å anerkjenne og støtte kvinners morspraksis, uten å befeste kvinners underordning gjennom morskapet? Kan en videre tenke seg reformer som har som mål å få fedrene til å ta en større del av foreldreansvaret, uten at det tar form av rettigheter uten tilsvarende forpliktelser, og uten at kvinners handlingsrom og mestring som mødre reduseres?

En grunn til at rettighetslinjen er valgt, er nok at det er enklere for staten som lovgiver og produsent av velferdsgoder å etablere rettigheter, enn å regulere plikter på et privat område som parforholdet. Grensen for hva som er akseptabel statsintervensjon vil vekse fra land til land. Mens den milde tvang som ligger i pappakvoten har blitt positivt mottatt i Norge, vakte tilsvarende forslag i Danmark betydelig debatt og motstand mot statlig innblanding på et privat område. Det er nok likevel grenser for statens muligheter også i Norge, særlig når det gjelder å regulere plikter innen familier og hushold. Hva kan så gjøres for i større grad å ta hensyn til kvinners meransvar og merarbeid som mødre, samtidig som man fortsetter å bestrebe seg på å få fedre til å ta en større del av pliktene?

I jakten på løsninger kommer man ikke utenom de etablerte politikk-områdene, som velferdsgoder for foreldre og den rettslige og økonomiske reguleringen av foreldreskap ved samlivsbrudd. Når det gjelder bruk av og fordeling av velferdsgoder knyttet til foreldreskap, er lengde på og fordeling av fødselspermisjon et viktig element. Den siste tiden har det jevnlig kommet forslag om at permisjonstiden bør deles likt mellom mor og far. Er det ønskelig med en størst mulig likedeling av permisjonstiden, eller bør kvinner i større grad sikres særrettigheter utfra sitt større bidrag og kroppslige omkostninger i forbindelse med svangerskap, fødsel og amming? Bør mor-barn-relasjonen i større grad oppvurderes og skjermes?

Hovedargumentet for å bringe fedrene inn i spebarnstiden har vært at det vil føre til et mer likestilt foreldreskap, der fedre tar en større del av arbeidet og ansvaret for barneomsorgen. Det er imidlertid økende tvil om hvorvidt menns relasjoner til barn er et egnet virkemiddel for likestilling. Bekkengen (2002) diskuterer forholdet mellom barneorientert maskulinitet og likestilling, og finner at det ikke synes å være noen klar sammenheng. Tvert om gir fremveksten av en mer barneorientert maskulinitet opphav til nye misforståelser mellom kvinner og menn. Kvinner tolker menns barneorientering, både individuelt og kollektivt, som et bidrag til økt likestilling, mens menn ønsker bedre relasjoner med egne barn for sin egen del, og som vi tidligere så, som

ledd i egen selvrealisering, og kanskje også for å leve opp til rådende maskulinitetsidealer, der det å være en god far de siste tyve årene har blitt et stadig viktigere element. Men menn og fedre ser i liten grad sine farskap i forhold til likestilling i parforholdet. Det er dermed ikke gitt at det er noen likestillingsgevinst i å bevege fedrene inn til fortrenghet for mødrene i spebarnstiden. Tvert om kan det føre til at menn idealiseres som fedre på bekostning av mødrene, og urettmessig får heder som likestillingens fortrøpp.

Det er også uheldig med en likedeling som går på bekostning av kvinnekroppen og som nedtoner betydningen av relasjonen mor–barn. Det kan likevel være riktig og viktig av hensyn til både far og barn at fedre deltar i omsorgen fra starten av. Far–barn-relasjonen kan ha verdi i seg selv, selv om den kanskje ikke har så stor betydning for likestillingen mellom foreldrene. Hensynet til far–barn-relasjonen må imidlertid avveies i forhold til hensynet til mors situasjon og mor–barn-relasjonen. Dette kan tale for at man i større grad bør vektlegge kvinners faktiske livssituasjon og merinnsats og oppvurdere det særlige båndet mellom mor og barn i spe- og småbarnstiden.

Heller enn å tilstrebe deling av eksisterende permisjon, bør en kanskje heller utvide permisjonstiden. Utvidelse av permisjonstiden, eventuelt med øremerking av siste del for far, vil kunne være et viktig element for å få fedre til å ta en større del av permisjonen, og dermed fordele omsorgsulempen på arbeidsmarkedet, uten at det går på bekostning av mødrenes behov for restitusjon og mor–barn-relasjonen. Med lengre permisjon vil denne perioden også mer bli en normalsituasjon hvor også mannen må ta et mer helhetlig ansvar for driften av hjemmet, noe som er en viktig forutsetning for at permisjonstiden skal føre til en varig større likedeling av det ubetalte arbeidet i hjemmet.

Når det gjelder barnefordeling og foreldrerettigheter ved samlivsbrudd er en mulig strategi i større grad å vektlegge plikter, og i større grad se rettigheter i sammenheng med faktisk innsats i hverdagen som foreldre. En større vektlegging av faktisk foreldrepraksis og husholdsarbeid vil både bidra til å oppvurdere betydningen av foreldre-engasjement i hverdagen, og i større grad knytte rettigheter til det ervervede foreldreskapet. Det er imidlertid også et spørsmål om man ikke også i større grad bør la lovgiving og rettspraksis avspeile at mødre i langt de fleste tilfelle fortsatt er hovedomsorgsperson.

Utover velferdsstatlige og rettslige tiltak bør man også lete etter andre virkemidler. En viktig premisseleverandør for livet i barnefamiliene er arbeidslivet og arbeidsgiverne. Det trengs en ny diskusjon om fordelingen av tid mellom det betalte og det ubetalte arbeidet. Hvor mye tid skal arbeidslivet

disponere i forhold til den tiden som bør settes av til omsorg og familieliv? Videre kan arbeidsgiverne og partene i arbeidslivet spille en større rolle i forhold til å få menn til å ta en større del av foreldrepliktene i det daglige.

Det er imidlertid viktig å understreke at ansvaret og mulighetene for en mer rettferdig fordeling av goder og byrder i foreldreskapet ikke kan oppnås gjennom velferdsstatlige og juridiske tiltak alene, men også hviler på mødre og fedre. Her må kvinner i større grad våge å stille krav til menn, og menn må i større grad være villige til å prioritere barn, partner og hushold. Et skritt på veien er å åpne øynene for eksisterende forskjeller og konfrontere dem, i samfunnet, såvel som innen det enkelte parforhold.

Referanser

Andersen, Arnfinn J. (2003). *Menn skaper rom for foreldreskap og familie – Farskapets betingelser i en heteronormativ kultur*. Trondheim: Dr. polit.-avhandling ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU.

Annfelt, Trine (2005). “På vei mot sædens rett? Om endringer i politiske diskurser om farskap”. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, nr. 2, s. 40–55.

Bekkengen, Lisbeth (2002). *Man får välja – om förelldraskap och föräldradighet i arbetsliv och familjeliv*. Malmø: Liber.

Bjørnberg, Ulla (2000). “Equality and Backlash: Family, Gender and Social Policy in Sweden”. I Linda Haas, Philip Hwang og Graeme Russell (red.), *Organisational change and gender equity. International perspectives on fathers and mothers at the workplace*. London: Sage Publications.

Bjørnholt, Margunn (2005). “Farsrettigheter og mødres handlingsrom”. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, vol. 4, nr. 1, s. 83–102.

Bojer, Hilde (1993). “Ulønnet husarbeid og samfunnsøkonomi”. *Nytt Norsk Tidsskrift*, nr. 3–4, s. 336–340.

Brandth, Berit og Elin Kvande (1991). “Når likhet blir ulikhet. Foreldres forhandlinger om barneomsorg”. I Runa Haukaa (red.), *Nye kvinner – nye menn*. Oslo: Ad Notam.

- Brandth, Berit og Elin Kvande (1996). "Nye fedre i likestilte familier". I Berit Brandth og Kari Moxnes (red.), *Familie for tiden. Stabilitet og forandring*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Brandth, Berit og Elin Kvande (2003). *Fleksible fedre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Brækhus, Hege (2005). "Likestilling og den rettslige reguleringen av foreldreskap". *Tidsskrift for kjønnsforskning* 2: 2005.
- Bø, Ingerid (2004). "Arbeidsliv og familieliv – tvetydig tale på arbeidsplassen". I Lotte Selsing (red.), *Feministisk teori, kvinne- og kjønnsforskning i Rogaland*. Ams-Varia 41. Stavanger: Arkeologisk museum.
- Connell, Robert (1998). "Masulinities and globalization". I *Men and Masculinities*, 1.1:3–23. Sage.
- Connell, Robert (2000). *The men and the boys*. Berkeley. California: University of California Press.
- Connell, R.W. (2005). "Globalization, imperialism and masculinities". I Michael S Kimmel, Jeff Hearn og R.W. Connell, *Handbook of men and masculinities*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Crompton, Rosemary og Clare Lyonette (2005). "The new gender essentialism – domestic and family choices and their relation to attitudes". *British Journal of Sociology*, 56, 4:601–620.
- Dahlerup, Drude (2003). "Ligestilling i dødvande – den ulidelige modstilling af lighed og forskel". I Anette Borchorst og Drude Dahlerup (red.), *Ligestillingspolitik som diskurs og praksis*. København: Samfundsliteratur.
- Doucet, Andrea (2001). "Can boys grow into mothers? Maternal thinking and fathers' reflections". I Andrea O'Reilly (red.), *Mothers and Sons – Feminism, Masculinity and the Struggle to Raise Our Sons*. New York, London: Routledge.
- Doucet, Andrea (2006). *Do Men Mother? Fathering, Care and Domestic Responsibility*. University of Toronto Press.
- Ellingsæter, Anne Lise (1995). *Gender, Work and Social Change. Beyond Dualistic Thinking*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

- Ellingsæter, Anne Lise (2004). "Tidskrise i småbarnsfamiliene?". I Anne Lise Ellingsæter og Arnlaug Leira (red.), *Velferdsstaten og familien – utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Elvin-Nowak, Ylva (2001). *I sällskap med skulden – om den moderna mammas vardag*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Engelsrud, Gunn og Ulla-Brit Lilleaas (1999). *Par i bevegelse – opplevelse av arbeidsdeling og kroppsvaner*. Arbeidsnotat nr. 3. Oslo: Senter for kvinneforskning.
- Eriksson, Maria (2003). *I skuggan av Pappa – familjerätten och hanteringen av pappors våld*. Doktorgradsavhandling, Uppsala universitet. Stehag: Gondolin.
- Fineman, Martha (1995). *The neutered mother, the sexual family and other twentieth century tragedies*. New York, London: Routledge.
- Gerstel, Naomi (2002). "Gender and care work outside the home". I Dan Clawson og Robert Zussman, *Families at work – expanding the boundaries*. Nashville: Vanderbilt University Press.
- Gilligan, Carol (1982). *In a different voice. Psychological theory and women's development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gulli, Brita (1992). *Moderskapets frigjørelse? Offentlig likestillingspolitikk på 1970-tallet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gundersen, Lise (1984). *Barneloven blir til – forhistorie – debatt – resultat (lov om barn og foreldre av 8. april 1981)*
- Hardoy, Inés og Pål Schøne (2004). *I klemme mellom barneomsorg og karriere. En analyse av karriereutvikling for småbarnsmødre*. Rapport 17. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Hardoy, Inés og Pål Schøne (2007). *Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn: Hvor mye betyr barn*. Rapport 3, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Hayes, Sharon (1996). *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven, London: Yale University Press.

- Haugli, Trude (2004). "Til barnets beste. Familiebilder i endring". *Kirke og kultur*, 2004/3.
- Held, Virginia (1995). "Non-contractual society". I Penny Weiss og Marilyn Friedman (red.), *Feminism and Community*. Philadelphia: Temple University Press.
- Hearn, Jeff (2002). "Men, fathers and the state". I Barbara Hobson (red.), *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Policies of Fatherhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hennum, Nicole (2002). *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder – om å være mor og far for norsk ungdom*. Dr. polit. avhandling. NOVA-rapport 19/02.
- Hester, Marianne (2002). *Two steps forward and three steps back? Children, abuse and parental access in Denmark*. Nordisk ministerråd: TemaNord 2002:545.
- Hjort, Katrin og Steen Baagøe Nielsen (red.) (2003). *Mænd og omsorg*. København: Hans Reitzels forlag.
- Hobson, Barbara (red.) (2002). *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Policies of Fatherhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holm, Ulla M. (1993). *Modrande och praxis – en feministfilosofisk undersökning*. Stockholm: Daidalos.
- Holter, Øystein, Gullvåg (2003). *Can men do it? Men and gender equality – the nordic experience*. København: Nordisk ministerråd.
- Hollway, Wendy and Brid Featherstone (1997). *Mothering and Ambivalence*. London, New York: Routledge.
- Ilzendorp, Marinus H. van og Marian J. Bakermans-Kranenburg (2004). "Maternal Sensitivity and Infant Temperament in the Formation of Attachment". I Gavin Bremer og Alan Slater (red.), *Theories of Infant Development*. London: Blackwell.
- Jenssen, An-Magritt (2005). "Barn som bor med far bor også med mor". *Samfunnsspeilet*, 2. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

- Jenssen, An-Magritt (2004). "Harde fakta om myke menn". I Anne Lise Ellingsæter og Arnlaug Leira (red.), *Velferdsstaten og familien*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kaul, Hjørdis (1996). *Kjerringknuter. Kvinners identitet i omsorg og yrke*. Doktoravhandling. Trondheim: Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU.
- Ketscher, Kirsten (2001). "Kvinnens rettigheter i et nytt rettslig landskap". I Bernt Sofus Tranøy og Øyvind Østerrud (red.), *Mot et globalisert Norge?* Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kitterød, Ragni Hege (2002). "Mothers' Housework and Childcare: Growing Similarities or Stable Inequalities?" *Acta Sociologica*, 45,2.
- Kitterød, Ragni Hege (2005). *Han jobber, hun jobber, de jobber. Arbeidstid blant par av småbarnsforeldre*. Rapport10. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- Kvande, Elin (2005). "Embodying male workers as fathers in a flexible working life". I David Morgan, Berit Brandth og Elin Kvande, *Gender, Bodies and Work*. Aldershot: Ashgate.
- Lappegaard, Trude (2003). "Pappa til (hjemme-)tjeneste. Hvilke fedre tar fødselspermisjon?". *Samfunnsspeilet* 17,5:49–54.
- Lareau, Annette (2002). "My wife can tell me who I know: Methodological and conceptual problems in studying fathers". I Naomi Gerstel, Dan Clawson og Robert Zussman (red.), *Families at Work – Expanding the Boundaries*. Nashville: Vanderbilt University Press.
- Lid, Gudrun og Roy Noreng (1980). *Menn og abort: en eksplorerende undersøkelse av menns situasjon og reaksjoner ved partners abortus provocatus*. Hovedoppgave i psykologi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Lilleaas, Ulla-Britt (2006). "Det sterke kjønns sårbarhet". *Sosiologisk tidskrift*, 4, 311–323.
- Lødrup, Peter (2003). "Farskapsrevolusjonen". *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, vol. 1, nr. 2.
- Madsen, Svend Åge (2003). "Hvor er barnets far?" I Katrin Hjort og Steen Baagøe Nielsen (red.), *Mænd og omsorg*. København: Hans Reitzels forlag.

- Madsen, Svend Åge, Dennis Lind og Hanne Munch (2002). *Fædres tilknytning til spædbørn*. København: Hans Reitzel.
- Marsiglio, William og Joseph H. Pleck (2005). "Fatherhood and masculinities". I Michael S. Kimmel, Jeff Hearn og R.W. Connell (red.), *Handbook of Men and Masculinities*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Nordal Broen, Anne, Torbjörn Moum, Anne Sejersted Bødtker og Øivind Ekeberg (2005). "Reasons for induced abortion and their relation to women's emotional distress: a prospective, two-year follow-up study". *General Hospital Psychiatry*, 27, 1: 36–43.
- Nussbaum, Martha (1999). "The Professor of Parody". *The New Republic Online*, 22.2.
- Nævdal, Folkvard and Frode Thuen (2004). "Residence arrangements and well-being: A study of Norwegian adolescents". *Scandinavian Journal of Psychology*, 45: 363–371.
- Nævdal, Folkvard (2005). Intervju i *Dagsavisen* 24.02.
- Olin -Wright, Erik (1997). *Class counts – comparative studies in class analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Parke, Ross D. og Peter N. Stearns (1993). "Fathers and child rearing". I Glen H. Elder, John Modell og Ross D. Parke: *Children in time and place – developmental and historical insights*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pettersen, Silje Vatne (2004). "Arbeidsdeling hjemme blant foreldrepar: Mer likedelt med ulik arbeidstidsordning?". *Samfunnsspeilet* 6. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Radford, Joanna (2004). "Equality and the law of custody and access". *Journal of the Association for Research on Mothering*. 6,1:28–52.
- Radford, Lorraine, Kaname Tsutsumi (2004). "Globalization and violence against women – inequalities in risks, responsibilities and blame in UK and Japan". *Women's Studies International Forum* 27:1–12.

- Ribbens, Jane (1994). *Mothers and Their Children: A Feminist Sociology of Childrearing*. London: Sage.
- Ruddick, Sara (1989/1995). *Maternal Thinking – Towards a Politics of Peace*. Boston: Beacon Press.
- Simons, Leslie Gordon og Rand D. Conger (2007). “Linking Mother–Father Differences in Parenting to a Typology of Family Parenting Styles and Adolescent Outcomes”. *Journal of Family Issues*, 28:212–41.
- Smith, Lars og Stein Erik Ulvund (1993). *Spedbarnsalderen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skjørten, Kristin (2004). “Forståelser av overgrep i barnefordelingsaker”. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, vol. 2, nr. 3–4:169–170.
- Skjørten, Kristin (2005). *Samlivsbrudd og barnefordeling: en studie av lagmannsrettsdommer*. Gyldendal Akademisk.
- Skjørten, Kristin, Rolf Barlindhaug, Hilde Lidén (2007). *Delt bosted for barn*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Skrede, Kari (1999). “Kvinnerens levekår, livsløp og helse. Endringer i et generasjonsperspektiv”. I *Kvinnerens helse i Norge*, NOU:13, vedlegg 2.
- Skrede, Kari (2005). “Foreldreskap i forandring – færre menn blir fedre”. *Tidsskrift for kjønnsforskning* 2.
- Struening, Karen (2002). *New Family Values. Liberty, Equality, Diversity*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield.
- Stortingsmelding 19 (2006–2007): Evaluering av nytt regelverk for barnebidrag.
- Syltevik, Liv og Kari Wærness (2004). “Det rasler i lenker – forsørgernormer i endring?” I Anne Lise Ellingsæter og Arnlaug Leira (red.), *Velferdsstaten og familien*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Thagaard, Tove (1996). *Arbeid, makt og kjærlighet*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Ot.prp. nr. 43 (2000–2001): Om lov om endringer i barnelova, forskotteringsloven og i enkelte andre lover (nye regler for beregning av barnebidrag m.m.).
- Ot.prp. nr. 93 (2001–2002): Om lov om endringer i lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (fastsettelse og endring av farskap).
- Ot.prp. nr. 82 (2003–2004): Ot.prp. nr. 93 (2001–2002): Om lov om endringer i lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (fastsettelse og endring av farskap).
- Ulvik, Oddbjørg Skjær (1993). “Selvvalgt foreldreskap. Nye betingelser – nye beslutningsprosesser”. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 30:1069–1080.
- Verdens Gang 23.12.2006: “Karita gir mer til rike menn”.
- Vaage, Odd (2002). *Til alle døgnets tider*. SA 52. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Vågslid, Kårleiv (2005). *Pater familias eller bleieskiftarbeider? En studie av menns foreldrepraksis sett i lys av diskursen om den moderne pappaen*. Masteroppgave i kulturhistorie. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Wærness, Kari (2001). “Omsorgsetikk, omsorgsrasjonalitet og forskningens ansvar”. I Knut W. Ruyter og Arne Johan Vetlesen (red.), *Omsorgens tvetydighet – egenart, historie og praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Wærness, Kari (2006). “Lei av navlebeskuende sosiologi”, intervju i *Sosiolognytt* 4.